

"חג לפרח, חג לילד, חג לכל אילן": יוצאים רואים ומפירים דומינו ט"ו בשבט בנושא שבועת המינים

מבוא

ט"ו בשבט נזכר לראשונה במשנה בתור 'ראש השנה לאילן'. שורשיו נטועים בלוח השנה היהודי-מסורתי, אך מאז ימי החלוצים וראשית הציונות חוגגים בט"ו בשבט את גם את 'חג הנטיעות'. החג התקבל כמועד בו חוגגים את השיבה לארץ ומבטאים את הקשר אליה.

החג שעוסק בטבע ובצומח של הארץ הוא הזדמנות מיוחדת לצאת מהכיתה להתבונן סביב, להכיר את הסביבה ולהתיידד עמה מתוך אמונה ש"את שנכיר - נאהב". החיבור אל הסביבה הוא מוחשי ומושג גם דרך הגוף, באמצעות התבוננות, מגע ויצירה וגם לימודי-רעיוני תוך הרחבת ההיכרות עם תנובת הארץ כפי שבאה לידי ביטוי במרחב, בחקלאות ובשפה העברית.

במרכז השיעור יעמוד משחק 'דומינו' שנועד להעמיק את ההיכרות עם שבועת המינים. לפי המסורת, מינים אלו הם הגידולים העיקריים שגדלו בארץ ואפיינו אותה. עבורם נקבע ט"ו בשבט לראש השנה לצרכי מעשרות, (בדומה לשנת המס בימינו) איתם עלו לרגל לבית המקדש, ובשלבם מאוחרים יותר - אלו הפירות שעלו על שולחן סדר ט"ו בשבט הקבלי. מרכזיות שבועת המינים בחקלאות העניקה להם מקום מרכזי גם בתרבות. הם מזכרים במקרא, בספרות חז"ל, בפיוטים, בספרות ובאמנות מאוחרת. הם מופיעים במטבעות, בשטרות ובסמלי שלטון, ומילים רבות מתארות את הפירות השונים ואת הטיפול בהם. היכרות עם שבועת המינים היא היכרות עם הארץ ועם תרבותה. נאמין ונקווה שהמהלך יצמיח קרבה, קשר, דאגה ואחריות למקום ולתרבות. מערך השיעורים מורכב ממספר יחידות מודולריות; ניתן להתאים את המסגרת לאופי הכיתה.

מטרות המעור

- 1 היכרות עם ט"ו בשבט כחג המעמיק את הקשר לטבע, לסביבה ולארץ ישראל
- 2 העשרת השפה והידע בהקשר של שבועת המינים
- 3 למידה חווייתית באמצעות סקר מפעיל מחוץ לכיתה, יצירה ומשחק
- 4 "הלכה למעשה" - הגדרת צמחים כהזדמנות להעמקת הקשר עם צוות בית הספר

ציוד דרוש

- אמצעי הקרנה/שמע
- דפי מקורות (נספחים)
- משחק 'דומינו' שבועת המינים' מצולם וגזור עבור כל קבוצה (נספח ג)
- צבעים, דבק ומשטח קשיח שניתן ליצור עליו
- קערות ו/או צלחות למשימות האיסוף והמיון
- זרעים, שתילים ועציצים לפעילות הסיכום

מהלך השיעורים

א. פתיחה

1 **נסביר:** ט"ו בשבט החל כראש השנה לאילן [לעצים], אך כיום אנחנו חוגגים בו את חגם של כל מה שצומח בטבע.

2 **נשאל:** מה צומח בטבע? נאסוף תשובות שונות (כגון: עצים, שיחים, פירות, ירקות, פרחים, קוצים, תבואה ועוד).

2 נחלק את דף 'שירי ט"ו בשבט' (נספח א). נאזין לשירים (**ריקוד עצי הגן** ; **שיר לט"ו בשבט**), ונבקש לענות על השאלות בחברותא.

ב. משימת סקר מחוץ לכיתה

1 נחלק את הכיתה לקבוצות (3-4 תלמידים בקבוצה), נחלק לכל קבוצה כרטיסייה בת ארבעה צבעים (נספח ב) ושקית, קערה או צלחת לאיסוף.

2 ננחה את כולם/ן לצאת החוצה, להתבונן היטב מסביב, ולאסוף כמה שיותר פריטים התואמים לצבעים שכל קבוצה קיבלה (נדגיש שיש לחפש פריטים קטנים ולא לעקור, לחתוך או לקלקל את הצמחיה).
דגש למורה: המשימה היא לאסוף מגוון גדול של פריטים ולא כמות גדולה של פריטים דומים (עדיף עלה אחד מחמישה עצים שונים על פני עשרים עלים מאותו עץ).

2 לאחר האיסוף נסדר את מה שמצאנו במרוכז בכיתה. נתחלק לזוגות למשחק של מיון, ליקוט והכללה. נכריז כל פעם על משימת מיון אחרת, וכל זוג ילקט פריט בהתאם להכרזה. נתחיל ממיון לפי צבעים ואז משימות ליקוט שונות, למשל:

- טבעי / תעשייתי
- עלים / פרחים / פירות
- עם ריח / ללא ריח
- פריטים המתחילים באות ...
- יבש / טרי
- צומח / דומם

3 לסיכום המשימה יכין כל זוג יצירה על דף מתוך מה שנאסף במהלך המשחק. אפשר להוסיף פריטים ממה שנשאר במאגר המרכזי, ולהוסיף גם איורים/צבעים **לדוגמה**
דגש למורה: אם עורכים סדר ט"ו בשבט או ארוחת פירות - הציורים יכולים לשמש פס קישוט במרכז או משטחים שיונחו עליהם הצלחות.

ג. משחק היכרות עם שבעת המינים

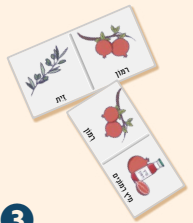
הידעת?

הביטוי 'מין' משמעו 'סוג'. בשבעת המינים יש שני מיני תבואה וחמישה סוגי פירות. ניתן לסווג אחרת: שני מיני תבואה, ארבעה סוגי פירות והתאנה מסווגת כפרח.

1 **נסביר:** פתחנו את השיעור בהיכרות עם הסביבה הקרובה, וזיהינו צבעים ופריטים המצויים בטבע הקרוב אלינו. ט"ו בשבט הוא חג הקשור באופן ייחודי לטבע הארצישראלי, ולכן נשתדל להכיר שבעה גידולים חקלאיים בעלי משמעות מיוחדת לארץ. גידולים אלה נקראים 'שבעת המינים', והימצאותם בארץ נחשבת כבר מימי המקרא סימן לברכה מיוחדת.

שבעת המינים הם: חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית ותמר. בחגים רבים המינים משמשים חלק ממנהגי החג. **נשאל:** איזה מהמינים הוא חלק ממנהגי ראש השנה? (תמר, רימון), איזה מהמינים שייך לפסח? (חיטה, עומר) אילו מינים שייך לשבועות? (כולם).

2 נחלק את הכיתה לקבוצות (5-6 תלמידים בקבוצה). כל קבוצה תקבל את מאגר כרטיסי המשחק (**נספח ג**). **נסביר:** בניגוד לדומינו הקלאסי, משחקנו מבוסס על קשר בין מילים ולא על זהות מוחלטת ביניהן בלבד. כלומר, בגרסת המשחק לט"ו בשבט ניתן לצרף את המינים השונים לכל מושג הקשור אליהם, ולא רק למושג הזהה. למשל: חיטה - לחם; ולא רק: חיטה - חיטה. מטרת המשחק היא לחבר את כל הכרטיסים אלה לאלה.

3 במהלך המשחק נחלק לכל תלמיד/ה גם את דף הסיכום (**נספח ד**), ונסביר שבמהלך המשחק ניתן יהיה לגלות: (א) את שם הפעולה החקלאית המתאים לאיסוף כל פרי ופרי, (ב) שמות מקומות בארץ הקשורים לכל אחד מן המינים, (ג) תוצר שניתן להכין מכל מין ומין. בתום המשחק נבקש שכל התלמידים ימלאו את הפרטים בדף. נדגיש שכרטיסי המשחק הם מחסן המילים מתוכו נמצא את התשובות הנכונות.

ד. סיכום הפעילות

נשאל:

- שיתפו בשני פרטי מידע חדשים שלמדתם/ן מן המשחק (למשל: מה משמעות המילה 'לארות'?
- לאיזה מן המינים קשור הסמדר?)
- האם 'חג האילנות' הוא עבור האילנות או עבור בני האדם? מדוע חוגגים אותו?

שאלות

ה. מהלכה למעשה

נסביר: קל יותר לשמוח עם אחרים/ות לאחר שמכירים/ות אותם/ן. זה נכון גם לגבי אנשים וגם לגבי צמחים. לכן, לכבוד ט"ו בשבט, למדנו להכיר טוב יותר את שבעת המינים ואת שמותיהם, כמו גם שמות של דברים הקשורים לפירות, כמו: שם העץ (דקל) או שם הפרח (סמדר).

לכבוד החג כדאי שנכיר גם את הצמחים המצויים בסביבת בית הספר (כולל אלו שבעצמם). בררו את שמות כל אחד מהעצים ומהשיחים בסביבת בית הספר, הכינו שלטים עם שם העץ/השיח/הפרח, ותלו את השלט בסמוך לצמח המתאים (ניתן להיעזר **מדריך צמחיית ישראל ברשת**).

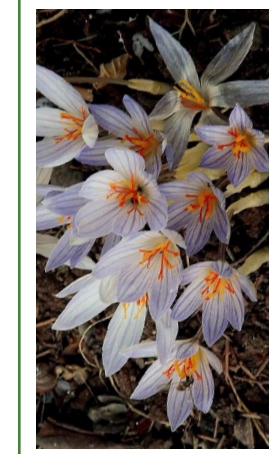
נשאל: האם אתם/ן מכירים/ות את שמות כל עובדות ועובדי בית הספר (במזכירות, באחזקה, בניקיון, בשמירה בשער)?

נכין יחדיו שתילים, נדביק עליהם מדבקה של שם הצמח, נכיר את שמות אנשי ונשות הצוות, ונעניק להם עציצים לכבוד ט"ו בשבט.

משימה

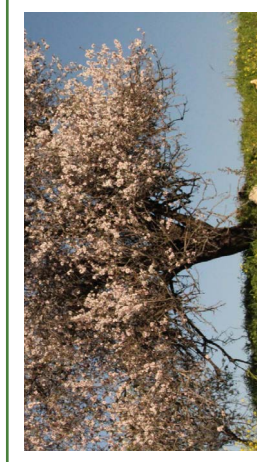

שירי ט"ו בשבט

פרכים

צלם: עוזי פז, אתר פיקוויקי

שקד/שקדיה

צלם: אבנר גרוס

ברוש

צלמת: יעל גרוס רוזן

נרקיס

צלם: זכי אבן אור

צבר

צלם: עומר מרקובסקי, אתר פיקוויקי

שיר לט"ו בשבט

מילים: לאה גולדברג, לחן: גלעד פרי

אור הבקר על כתל חדרנו רוזד
מספר כי הנץ ופרח השקד.
מדפק על חלון הענף הלבן:
אל תישן, אל תישן

צא לחורש וראה: האילו מקושט
כילדה שלבשה את שמלת השבת,
וכל פרח פרח, וכל נבט נבט -
ט"ו בשבט, ט"ו בשבט, ט"ו בשבט!
אדמה ירקה, ריחנית ודשנה,
מברכת אותנו ברכת השנה -
לא לריק העמל וישמח השותל:
אילנות מזדקרים על כל תל.
[...]

רוזד עצי הגן

מילים ולחן: אמתי נאמן

כל הגן לבש לבן
תכלת ואזנמן
"יום הלדת לאילן"
כל צמח כן.
במחול יצאו
גם נרקיס פרכם
כי לכל בן ירק
חג מועד היום.
גם צבר אפלו
פה היום ירקד
והברוש יריע
עוד.

טראש

- ? צבעו את שמות הצמחים השונים המופיעים בשיר לפי צבעם בטבע. העזרו במחסן התמונות.
- ? מה משתף לכל המילים המקופות בעגול?
- ? מי רוזד בכל אחד מהשירים? לכבוד מה רוזדים?
- ? בחרו משפט אחד בשר המתאר את שמחת ט"ו בשבט, וציירו אותו.

חום	ירוק	צהוב	
ירד	ירוק	צהוב	

חום	כתום	ירוק	
חום	כתום	ירוק	

לבן	ירד	אדום	ירוק	
לבן	ירד	אדום	ירוק	

חום	סגול	ירוק	צהוב	
חום	סגול	ירוק	צהוב	

לבן	צהוב	ירוק	חום	
לבן	צהוב	ירוק	חום	

	לקטף	
	רמון	

	לקטק	
	זית	

	לארות	
	תאנה	

	שעורה	
	שטה	

	לקצר	
	שטה	

	לגיד	
	שטר	

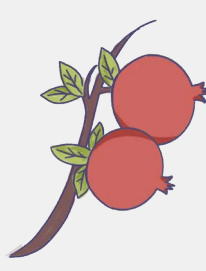

--	--	--

	לקצר	
	שעורה	

	לבצר	
	שעורה	

	
מיץ רמונים	רמון

	
זית	שמן

	
תאנה	דבלה

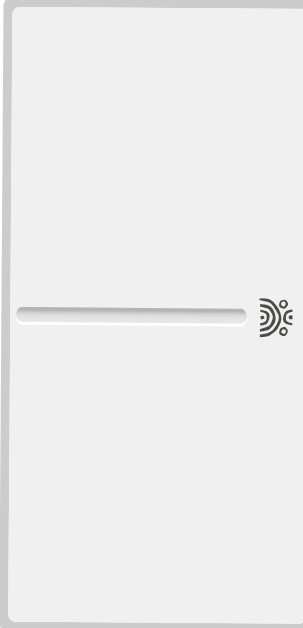
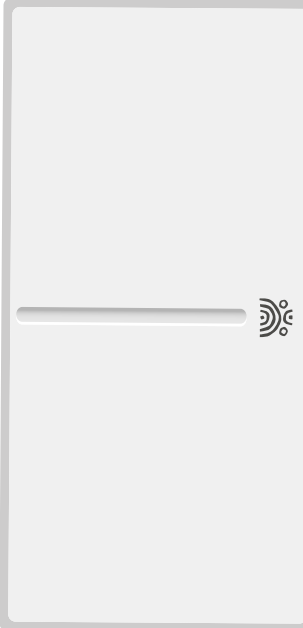

	
תאנה	גפן

	
לחם	טפח

	
ואילן	טמר

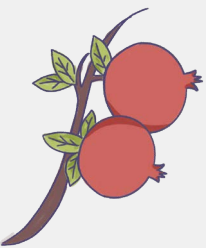

	
---	---

	
טורה	שטורה

	
יין	סגבים

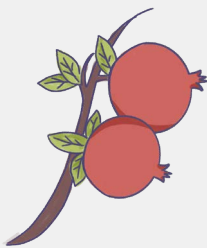

רמון

קבוצ בית-רמון

רמון

זית

זית

מושב בית-זית

חטה

ישוב שבלת

שזורה

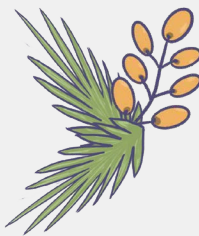
מועצה מקומית עמר

תאנה

שמורת עין תאנה

תמר

מושב דקל

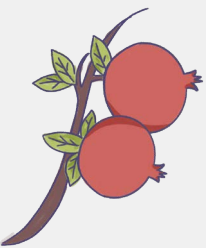

ענבים

קבוצ נאות סמדר

רמון

זית

זית

תאנה

תאנה

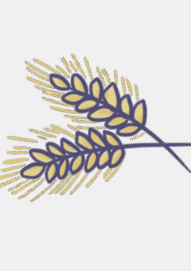

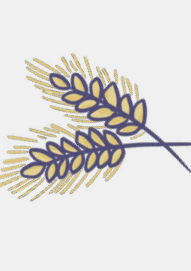

רעף

רעף

רעף

רעף

רעף

שעורה

שעורה

אפן

סגלבים

